

Мирјана Николић

САВРЕМЕНИ ЛОКАЛНИ РАДИО У БЕОГРАДУ

Време у коме живимо све чешће, уз бројна политичка, економска, социјална и друга питања, намеће питања везана за место и улогу медија масовних комуникација. Несумњиво је да сваки медиј – средство, „општило”, својим карактером детерминише средину из које израста, и делује на њену динамику. С друге стране, у повратном дејству, друштвени контекст моделује укупност¹ сваког медија. На темељима ове интеракције чине се велики помаци. Ипак, све чешће смо сведоци својеврсне дисфункционалности њиховог прожимања. „Општила као човекови продужеци”² битно увећавају његове могућности, али их, исто тако, и спутавају и ограничавају.

Савремене тенденције медија уопште, тиме и радија, везују се за:

- глобализацију и локализацију
- политизацију, приватизацију и комерцијализацију укупног медијског простора.

Свакодневно смо сведоци стварања транс и мултинационалних компанија које у себи обједињују бројне радио-станице. Кабловском и сателитском дифузијом радио-програма, огромна територијална пространства су премошћена у делићу секунде. Задовољење потребе аудиторјума за информисањем, образовањем и забавом постаје питање чисто техничког избора. Носиоци укупних послова, велике компаније, у непрекидној су борби за постизање што бољег рејтинга,³ а тиме, реципрочо, и бројнијег аудиторјума. Виши рејтинг и већи број слушалаца резултираће жељеним финансијским ефектима, мада су незаобилазне и последице из сфере идеолошко-политичких и култур-

¹ Укупност подразумева настанак, развој, финансирање и све функције једног медија.

² Маршал Маклуан, *Познавање општила – човекових продужетка*, Просвета, Београд 1971, 83.

³ Ratings (енг.) мера слушаности која се односи на утврђивање броја слушалаца неког програмског садржаја.

них утицаја. Извесна ограничења везана за проблем језика⁴ превазиђена су оријентацијом на енглески језик и специјализацијом емисија и програма на језик становништва земље којима се ти садржаји плаирају.

Локализација је феномен с истим интензитетом развоја, али територијално уским усмерењем. У центру интересовања оснивача и покретача радио-станица сада су град, општина, урбани блок. Потребе и интереси, жеље и интересовања по обиму мањег аудиторијума,⁵ постају иницијална категорија конституисања бројних локалних станица. Имена под којим срећемо велики број ових, суштински локалних станица, означавају их као радио-станице комуне – *community radio station*, радио суседства – *neighbourhood radio*, радио-станице за грађане и друштвене групе – *цивилни радио*.

Деловањем ових тенденција свет, планета, постаје „глобално село”,⁶ унутар којег је сваки урбани центар у медијском смислу „село” за себе.

Други вид развоја радио-дифузије односи се на феномене политизације, приватизације и комерцијализације.

Формалним и неформалним средствима и методама, политика моделује укупно функционисање друштва, медија, радија. У условима политичког плурализма, политичке странке се јављају као оснивачи радио-дифузних кућа, њихови финансијери или власници, креатори програмске политике. Како ниједан медиј није истргнут из просторног и временског контекста, а још мање из друштвено-политичке реалности, овај збир утицаја снажно делује на радио као средство комуницирања и јавног оглашавања.

Приватизација као стандардна оријентација капиталистичке привреде и последица економске трансформације наше земље, утицаје остварује и на сферу медија. Сведоци смо оснивања приватних и власничке трансформације постојећих радио-станица. Многе од њих испред имена већ добијају скраћенице које јасно указују на својинске односе.

У тесној вези са претходним јесте феномен комерцијализације медија. Дуги низ година комерцијализација се доводила у везу са делима ниске културно-уметничке вредности или производима масовног друштва чији је основни циљ брза и ефикасна продаја. Популарни радио програми не морају а priori бити ниске уметничке вредности или резултати агресивне маркетиншке акције, мада реално то најчешће јесу. Продуценти и финансијери у сфери радио продукције свој примарни циљ виде у остварењу профита, што је у најдиректнијој вези са средствима која су уложена у конституисање радио-станице.

⁴ Нарочито на територији вишејезичног европског континента.

⁵ Али не и по значају.

⁶ Маршал Маклуан, *Истио*.

Деловање поменутих тенденција на наш радио-дифузни простор представљало је иницијални моменат истраживања локалних радио-станица у Београду.

Чему ово истраживање?

У периоду јесен-зима 1996/97. године, у време интензивних друштвено-политичких дешавања на територији Србије, а посебно Београда, речи *избори и медији* пречесто су понављане и довођене у везу.

Избори и кандидати су представљани путем медија, медији су објављивали резултате, демантије, укупне реакције. Сасвим је разумљиво што је један тако важан догађај постао средиште интересовања штампе, телевизије, радија. У ситуацији у којој су се актуелни догађаји низали из минута у минут, технологија штампе и техника телевизије нису били довољно спремни да пропрате свако битно дешавање. Брзина и техничка мобилност иманентни радију, „преко ноћи” су неке радио-станице промовисале у ексклузивне пратиоце друштвених догађања.

Бављење историјатом радија у свету, а посебно у САД, показује да су локални и председнички избори били мотив почетног, експерименталног емитовања програма радио-станица. Прва комерцијална радио-станица на свету КДКА, основана у Питсбургу 1920. године, емитовање започиње с циљем да прати председничке изборе. У свом програму 2. новембра 1920. године, у интервалу од 20.00 до 24.00, КДКА је пратила процес пребројавања гласова и прва објавила вест о избору новог председника. Готово осамдесет година касније, у нашој земљи, дешава се нешто слично. Почетком века избори су окосница утемељења новог медија, крајем истог они су претпоставка његовог редефинисања.

У новонасталој ситуацији тражења нових путева развоја и модела функционисања радио-станица, у Србији пратимо незауоставиву квантитативну експанзију локалних радио-станица. Незамислив је урбани центар без неколико радио-станица, крајње разнородних по статусу, програму, власништву, техничкој опреми, начину финансирања. Бројне станице истовремено су врло сличне, али и битно различите.

Београд, као главни град и урбани центар, предњачи бројем локалних радио-станица. Из дана у дан оне настају и нестају, значајан број опстаје. Новонастала ситуација тзв. „гужве у етру” усмерила је размишљања у неколико праваца:

- утврђивање нормативно-правних аспеката оснивања и деловања локалних радио-станица,
- стварање укупне слике о броју, структури, власништву, финансирању и свим специфичностима локалних радио-станица у Београду,

- дефинисање програмских, организационих и техничких карактеристика локалног радија у главном граду,
- синтетичко извођење закључака о укупном положају радија у нашим условима кроз приказ ситуације у локалном радију,
- утврђивање претпоставки даљег развоја, стагнације, чак и могуће деградације радио-дифузије као делатности.

Одговори на ова питања представљају суштину истраживања, тачније основне и изведене циљеве постављене пред истраживаче.

ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

У дефинисању предмета истраживања постојала су два методолошка ограничења:

- просторно-територијално и
- временско.

Прво ограничење условило је да се у бављењу локалним радиостаницама усмеримо на оне чији се емисиони центри налазе на ужој територији града, а чији се програми могу чути на широј територији и околини Београда. Изузетак је учињен у случају неколико радиостаница које функционишу у оквиру РТС-а, Радио Београда, чија чујност прелази оквир града и околине, чак и републике.

С друге стране, пажња је била усмерена на радио-станице које имају извесну предисторију и јаснију перспективу развоја. Бројни су примери радио-станица које су се појавиле, биле запажене и убрзо ишчезле. Вођени оваквим примерима станица које су биле нека врста експеримента без интенција да успоставе процес перманентног емитовања, истраживање смо ограничили на станице које су емитовање започеле до 1. јануара 1997. године. Ово временско ограничење се везује за претпоставку да станица која емисионо делује после овог датума не представља валидан узорак анализе.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЧКОГ ПОСТУПКА

Ово истраживање припада реду медијских или комуниколошких истраживања. С обзиром на чињеницу да се на Факултету драмских уметности, на Катедри за позоришну и радио продукцију, као главни предмет изучава управо радио продукција, истраживање је првенствено заинтересовало студенте ове Катедре. Истраживачки тим је ограничен на студенте друге, треће и четврте године студија, због неопходних предзнања. У припреми истраживања структурисан је упитник, водич у анализи радио-станица.

Неопходне информације су прибављане на неколико начина, међу којима истичемо: праћење и анализу програма – анализа садржаја,

емпиријско посматрање продукционог процеса, разговори-интервјуи-анкете са релевантним личностима у радио-станици, с унапред припремљеним питањима. У припремној фази начињен је упитник, састављен из четири целине. Први део смо назвали општим, пошто се бави битним елементима за детерминисање места радио-станице у времену и простору. Он представља неку врсту идентификационе, личне карте локалне радио-станице. Остала три дела упитника односе се на питања везана за историјат, програмске и организационо-техничке карактеристике станице. Добијени материјали и подаци су уобличени, структурисан и сажети у јединствену целину аналитичко-синтетичким поступком, да би се на основу студија случаја вршиле компарације.

Овако је добијена целовита слика ситуације у етру над Београдом. Валидна слика о броју и карактеристикама локалних радио-станица добра је претпоставка за унапређење делатности локалног радија уопште.

ПОЛАЗНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

Као и код највећег броја других истраживања, и у овом смо пошли од извесних претпоставки које су добијени резултати имали за циљ да оповргну или докажу. Истичемо да:

- друштвено-економске тенденције моделују медије,
- питање радио-дифузије недовољно је нормативно-правно регулисано,
- експанзија локалног радија у директној је спрези са потребама профилисаног аудиторијума,
- локализација као феномен снажно утиче на редефинисање радија као медија, тиме и радио програма уопште,
- нове технике и технологије битно детерминишу делатност и организациону структуру сваке радио-станице,
- утицај својинских односа је врло битан на функционисање радио-дифузних организација,
- локални радио у Београду налази се на средокраћу између алтернативног-урбаног и локалистички-провинцијалног,
- будућност развоја локалног радија крије се у стручној, промишљеној и планској активности чији су носиоци тимови експерата.

РАДИО-ДИФУЗНА ДЕЛАТНОСТ НА ЛОКАЛНОМ ПОДРУЧЈУ

Појам и карактеристике локалне радио-дифузије – локалног радија

Француски теоретичар Роже Прадалије је период после Другог светског рата назвао „добом радиофонске културе.”⁷ Имајући у виду да је то време значајног техничког напретка, масовне производње пријемних радио уређаја, новог начина структурисања радио-програма и експанзије аудиторијума овог медија, ово одређење можемо сматрати у потпуности исправним. Додатна аргументација се налази у чињеници да шездесетих година овог века у читавом свету и Европи пратимо незаустављив процес експанзије локалних радио-станица. Овај „прави покрет за оснивање локалних радио-станица” са света и Европе се преноси и на наше просторе. Његове претпоставке су различите – комерцијалне, политичке, естетске... У основи овога тренда налази се потреба за децентрализацијом: разноврсним изворима информација, непосредним истраживањем ставова аудиторијума, задовољењем потреба мањих слушачких група. Радио-програми обликовани у једном центру и за потребе становништва читаве државе више нису довољни за задовољење интересовања бројног и структурисаног аудиторијума. Укупна демократизација друштвеног живота неминовно је подразумевала и демократизацију медија.

Локална радио-дифузија, чија је делатност оличена у раду локалних радио-станица, представља процес прикупљања, селекције, обраде и емитовања различитих програма путем радио таласа. Они својим садржајем и структуром задовољавају опште и специфичне – локалне потребе аудиторијума, чији је главни интегративни фактор припадност локалној заједници.

Локална радио-дифузија је целовит информацијско-комуникацијски систем са локалног и за локално подручје. Његова основна предност је отвореност за проток информација и комуницирање у бројним правцима.

Локални радио је институционални модел кроз који се остварује процес локалне радио-дифузије. Његова основна делатност је дифузија програмских садржаја чији је циљ задовољење потребе за обавештењима и информацијама из непосредне околине.

Језгро локалног радија чини широка палета информација са локалног подручја за њега. Његова основна функција је информативна, с акцентима на локалној информисаности. Њој су придодате у највећем обиму забавно-рекреативна и пропагандно-персуазивна функција, док остале функције срећемо само у назнакама.

⁷ *Аспекти радија (зборник)*, Свјетлост, Сарајево 1978, 37.

Музика као изражајно средство заузима најзначајније место у програму локалних радио-станица. Ови садржаји задовољавају потребе аудиторијума и разлог су везивања слушалаца за неки од локалних програма. Није ретка ситуација да су у питању садржаји ниског естетског нивоа, што је резултат настојања да се привуче пажња што бројнијег аудиторијума.

Стандардна формула локалног програма обједињује три компоненте: музику, информације и економску пропаганду, што је у тесној вези с његовим основним функцијама: информативном и забавно-рекреативном.

Локални радио се финансира посредством економске пропаганде, дотацијама и алиментацијом акционара, власника, политичких странака, иностраних финансијера.

Највећи број локалних радио-станица своје програме емитује на ултракраткоталасном подручју са радијусом од око 100 километара. Ова техничка особеност у директној је вези са циљевима и задацима који су постављени пред локални радио.

Локални радио, у рукама грађана и по мери њихових потреба, карактерише *фидбек* који се са „теоријског минимума”⁸ издиже на ниво који одговара истински слободном човеку. То би требало да буде радио избора и могућности. Проблеми у том погледу јављају се и у развијеним друштвима и државама, мада су врло изражени и код земља у транзицији. Нови друштвено-политички односи, ново тржиште и властички односи, снажно утичу на радио опште, и локални посебно.

ЛОКАЛНИ РАДИО У СРБИЈИ

Прва локална радио-станица у Србији основана је 20. децембра 1944. године у Зајечару. Након шест година формира се Радио Ниш, да би се на трећу станицу чекало читавих дванаест година, до 1962. године, када се оснива Радио Светозарево.⁹

Бројни су фактори који су утицали на развој локалне радио-дифузије у Србији. Између осталих истичемо: материјалне могућности или немогућности, техничке претпоставке – постојање мреже релејних предајника матичног радија и ултракраткоталасне мреже предајника, иницијативе радио аматера и ентузијаста, амбиције локалних власти, нагло повећање броја радио пријемника, друштвену климу, општу подршку децентрализованом информисању и комуницирању.

У склопу потребе за јачањем општине – комуне, као основе организовања друштва и услед лоше чујности програма матичног ра-

⁸ Ханс Магнус Енценсбергер, *Немачка, Немачка између остилоз*, БИГЗ, Београд 1980, 104.

⁹ Никола Маричић, *Профили радија*, Радио Београд, Београд 1994, 93.

дија – Радио Београда, локалне новинско-издавачке установе преузимају функцију иницијатора, организатора и оснивача локалних радиостаница. Од 1944. до 1962. године, за осамнаест година, у Србији су основане само три локалне станице, а до 1969. још девет. Међутим, период од 1970. године до данас карактерише интензиван развој локалне радио-дифузије. Према последњим информацијама Савезног министарства за саобраћај и везе, у Србији су регистрована 333 ФМ радио-дифузних предајника.¹⁰

Целокупан овај процес одвијао се, и одвија се крајње неплански, мимо центара и са бројним моделујућим факторима. Иако је проблематика локалног радија још 1969. године била предмет VI седнице Председништва Републичке конференције ССРН СР Србије, бројних закона о информисању, итд., његово место и статус нису нормативно-правно на најадекватнији начин дефинисани.

За развој локалне радио-дифузије у Србији и посебно Београду, најзначајнији датум је сигурно 27. јун 1969. године када започињу да раде две радио-станице: „Београд 202” и Радио „Авала”.

„Београд 202” је конципиран као локални радио програм намењен градском становништву, основан и конституисан у оквиру матичне радио-дифузне организације, Радио Београда. У тренутку када се појавио, својом концепцијом привлачи изузетну пажњу јавности, јер је представљао нешто ново, савремено, забавно и актуелно.

Први програми „Београда 202” емитовани су од шест часова, осамнаест сати у току дана, преко мреже предајника Радио Београда. Око 80% укупних садржаја чинила је музика. Остали део програма испуњавали су информативни садржаји, сервисне информације (тачно време, температура, комунални сервиси), као и економско пропагандне поруке.

Истог дана свој програм почиње да емитује још једна радиостаница – „Радио Авала”. Оснивач ове станице је недељни часопис *Југословенска ревија* Издавачког предузећа „Борба”. Програм је емитован од седам часова (за разлику од „Београда 202” који емитује од шест) на средњим таласима и са предајником јачине 65V. Услед нерегулисаних формално-правних питања ова станица је убрзо „угашена”, тачније прекинула је емитовање. Ипак иницијатива за покретање радиостанице и даље је постојала. Раднички савет НИП „Борба” на седници од 26. 12. 1969. године доноси одлуку о оснивању Радио-дифузне организације „Студио Б”, по структури и карактеру локалне радиостанице. Емитовањем музике и вести, 1. априла 1970. године са емисионим деловањем започиње „Студио Б”.

¹⁰ Из разговора са Дојчилом Радојевићем, савезним министром за телекомуникације, објављеним у дневном листу *Политика*, 2. јуна 1997, 13.

„Београд 202” и Радио „Авала” односно „Студио Б” представљали су прве локалне радио-станице на територији Београда и неку врсту језгра за оснивање нових. Чињеница да су новонастале локалне станице видно копирале програмску и организациону схему постојећих, даје нам за право да их анализирамо с аспекта „пионира” локалне радио-дифузије у Србији и Београду.

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ЛОКАЛНИХ РАДИО-СТАНИЦА У БЕОГРАДУ

Истраживање је донело податке о двадесет локалних радио-станица на територији Београда. На основу добијених, селекционисаних и обрађених података, извршили смо компарацију руковођени критеријумима какви су: локација на којој су смештене радио-станице, оснивање, почетак експерименталног и перманентног емитовања, дозвола за рад, начин финансирања, порекло продукције, емитовање програма, програмске функције, циљне групе којима је програм намењен, као и техничко-кадровске претпоставке укупног функционисања. Почнимо редом...

Локација

Седиште и локација, на којој се налазе редакције и емисионо-студијски простор радио-станица у значајној мери детерминишу њен програмски и организациони концепт. Истовремено, овај фактор је индикатор односа центара политичке и финансијске моћи локалне заједнице према медијима, конкретно радио-дифузним организацијама.

Највећи број радио-станица које су обухваћене истраживањем, чак 35%, што бројчано износи 7 станица, лоцирано је на територији општине Стари град. Овом податку неизоставно морамо додати запажање да се на овој општини налази седиште Радио Београда, матичне радио-дифузне организације која своју делатност остварује емитовањем целовитог система од шест комплементарних програма, од којих су два обухваћена овом анализом на основу претпоставке да су у неком од сегмената делатности, станице са локалном оријентацијом.

Пет радио-станица, или 25% укупног броја, емитује са територије општине Нови Београд. Три станице седиште и емисиону технику имају у згради Пословног центра „Ушће,”¹¹ који је са новим друштвеним тенденцијама добио и квалитативно нове функције.

---

¹¹ Некадашња зграда ЦКСКЈ у Лењиновом булевару 16.

Чукарица је „домаћин” за четири радио-станице, или 20%. Ова општина, која по многим елементима чини ентитет за себе и одликује се високим степеном развијености, представљала је идеално место за конституисање локалних музичких радио-станица.

Са по једном локалном радио станицом на својој територији, што је 5% укупног броја, издвајају се општине: Вождовац, Звездара, Савски венац и Палилула.¹²

СТАРИ ГРАД

„Београд 202”, „101”, „Политика”, Радио „Индекс”, „Новости”, Радио „Б-92”, „YU” радио

НОВИ БЕОГРАД

„Накси”, „Кошава”, „Пинк”, „Пингвин”, Радио „С”

ЧУКАРИЦА

„Рода”, „Топ ФМ”, „Голф”, „ТДИ”

ВОЖДОВАЦ

„Вожд”

САВСКИ ВЕНАЦ

„Студио Б”

ЗВЕЗДАРА

„Академац”

ПАЛИЛУЛА

„Бон-тон”

Фреквенција

Највећи број локалних радио-станица, према светским и нашим искуствима, програме емитује фреквентно модулисаним таласима (ФМ), посредством мреже ултракраткоталасних предајника.

Локалне радио-станице у Београду своје програме емитују у стерео техници на ултракратким таласима у фреквенцијском распону од 88,9 (Радио „Индекс”) до 107,9 MHz (Радио „Рода”).

Од укупног броја истражених радио-станица нешто више од две трећине, или 14 станица, програм емитује на једној фреквенцији. Радио-станице које су конституисане и делују у оквирима новинских

¹² Специфичност Радија „Бон-тон” је што се емисиони центар налази у Борчи, док је маркетинг смештен у Цвијићевој улици, мада обе локације припадају општини Палилула.

кућа (Радио „Политика” и Радио „Новости”) своје програмске садржаје емитују на две фреквенције.

Радио-станице „Београд 202”, „101”, „Студио Б” и Радио „С”, основане су као локалне и у једном делу своје историје то су и биле. Међутим, с општим трансформацијама, мењају се њихове програмске концепције, чине се кадровска и техничка проширења, што резултира емисионим деловањем на четири фреквенције.

Преглед фреквенција на којима се емитују програми локалних радио-станица у Београду:

„Београд 202” 104,00; 103,5; 101,8; 102,1.

Музички радио „101” 101,4; 98,5; 103,2; 100,4; 97,5

„УУ” радио 100,4

„Политика” 105,2; 91,4

„Новости” 102,6 – I програм; 88,0 – II програм

„Накси” 96,9

„Академац” 98,0

„Б-92” 92,0

„Студио Б” 100,8; 99,1; 94,9

„Индекс” 88,9

„Рода” 107,9

„Бон-тон” 94,0

„Пинк” 91,3

Радио „С” 104,7; 97,9; 94,3; 104,8

„Кошава” 102,2

„Вожд” 105,7

„Голф” 103,6

„Пингвин” 90,9

„ТДИ” 106,6

„Топ ФМ” 89,4¹³

Снага предајника

Највећи број локалних радио-станица у Београду своје програме одашиље посредством предајника основне јачине од 300 W, мада због техничких недостатака често емитују мањом снагом.

Програми „Београд 202” и „101” основани су као локални, мада их њихова данашња оријентација, чујност и територија покривена сигналом уздижу на регионални ниво. То потврђује и снага њихових предајника: „Београда 202” од око 6000 W – 6 kW и Музичког радија „101” од 5000 W – 5 kW.

---

¹³ Наведени бројеви означавају фреквенције радио станица које су изражене у MHz – Мегахерцима.

Са четири предајника укупне снаге од око 30 kW, издвајају се „Студио Б” и Радио „С”, као и „Пинк”, са два предајника по 800 W – укупна снага 1,6 kW. Ова карактеристика чини да поменуте станице својим програмима покривају веће територије наше републике, па и државе, што их чини локалним радио-станицама у транзицији ка регионалним.

Снага предајника од 1 kW – 1000W, карактеристична за станице „Накси”, „Пингвин”, „Политика”, обезбеђује им адекватну и конкурентну чујност. Упола мања снага предајника, 500 W–0,5 kW у функцији је дифузије програма „YU” радија. Најмања снага је снага предајника Радио „Новости” и Радио „Индекса” – 250 W, и Радио „Академца” – 150 W.

Почетак рада

Прве локалне радио-станице у Београду основане су 1969. године („Београд 202”) и 1970. године („Студио Б”). У тренутку настанка оне су задовољавале потребе за информацијама урбаног човека, грађанина. Начин њиховог формирања, програмске и техничке карактеристике, убрзо ће постати организациони модел, узор бројним локалним станицама које ће се оснивати у наредне две деценије.

Спорадични покушаји оснивања локалних радио-станица у Београду поново започињу 1989. године, од када пратимо раст ове тенденције. Поменуте године конституише се Радио „Б-92” интеграцијом две редакције: „Индекса” („Београда 202”) и „Ритма срца” („Студија Б”) и Музички радио „101”, чији је оснивач Економско-комерцијални програм матичне радио дифузне организације – Радио Београд.

Три радио-станице основане 1991. године – „YU” радио, Радио „Политика” и Радио „Пингвин” – детерминисале су развој локалног радија у Србији и посебно Београду. Ова година је битна за даље постојање и деловање Радија „Б-92”, јер услед уредничких несугласица из Радија свој оснивачки капитал повлачи Савез студената, чиме се стварају услови да од 1. 1. 1991. године Радио „Б-92” самостално настави емитовање, сведен само на редакцију „Ритма срца”. Од ове године развој локалног радија пратимо и са аспекта изразите политизације и приватизације с комерцијализацијом.

У 1992. години Савез студената оснива своју радио-станицу – Радио „Индекс”.

У време великих економских, политичких и друштвених превирања, током 1993. године, оснивају се Радио „Новости”, „Бонтон”, „Пинк” и „Пингвин”. Индикативна је чињеница да су све ове станице, изузев Радио „Новости”, основале приватне компаније, уз замашна финансијска средства.

Током 1994. године конституише се и без прекида до данас делује пет радио-станица: „Кошава”, „Роџа”, „С”, „Вожд” и „Голф”. На основу расположивих података који су добијени од Заједнице радио-дифузних организација Србије – ЗРДОС, у овом периоду су се појавиле бројне радио-станице – емисиони центри, чији су покретачи ентузијастички, радио-аматери, ученици, студенти. Њихови појединачни и дилетантски подухвати, услед недовољних програмско-организационих и техничких квалитета, завршавани су самосталним одлукама власника о престанку емитовања, или званичним забранама надлежних органа.

Стагнацију у процесу оснивања и експерименталног емитовања програма представља 1995. година, када је основана само једна радио-станица, „Накси”. Оваква ситуација није потрајала дуго. Следећа, 1996. година, доноси експанзију локалне радио-дифузије – осниване су три радио-станице: „Академац”, „ТДИ” и „Топ ФМ”, и друге бројне које свакодневно настају и гасе се. Током 1997. године започете тенденције добијају забрињавајуће размере, при чему емитовање неидентификованих станица по урбаним блоковима нарушава безбедност званичних комуникација (контрола лета – пилоти авиона). Током 1997. године бележимо и трансформацију једне постојеће радио-станице, по други пут у њеној историји: Радио „Тигар” поново постаје Радио „Пингвин”.

Дозволе

Значајно питање у анализи локалних радио-станица јесте питање дозвола за рад. Овим дозволама од надлежних органа добија се званично одобрење за обављање основне делатности – продукције и емитовања програма. С обзиром на чињеницу да је питање конституисања и деловања једне радио-дифузне организације недовољно нормативно-правно регулисано, истичемо да је свако ново именовање републичког министра за информисање пратила и жеља да се уведу нешто више реда у својеврстан хаос који постоји на пољу електронских медија уопште, па и радија.

Савезни закон о јавном информисању из 1991, допуњен 1992. године, покушава да прати врло актуелан процес дерегулације. Њега карактерише низ друштвених промена које се састоје у опадању државног утицаја, јачању тржишних механизма и приватне иницијативе. У области радио-дифузије подразумева се повећање доступности медија, општа демократизација, како с аспекта аутора и продуцентата програма тако и с аспекта аудиторијума, који се налази у прилици да бира између бројних могућности. Поменути законски акти доносе клаузуле о промени статуса оснивача гласила, који сада имају могућност да постану и власници радио-дифузних предузећа, што би-

тно мења начин избора директора и главног и одговорног уредника. Њиме се утврђује да је оснивање приватних радио-дифузних организација у надлештву Републичких органа за послове информисања, што је Републичко министарство за саобраћај и везе. Из овог произлази да се нова законска регулатива темељи на дуалном моделу у сфери медија, радио-дифузије, у коме се подстичу јавно и приватно, јер се само кроз јединство ова два сегмента могу задовољити бројне друштвене потребе.

Питање да ли нека од локалних радио-станица, обухваћених истраживањем, поседује дозволу за рад, и каквог је она карактера, анализирано је у непосредној анкети, интервјуу с компетентним лицима у радио-станицама. Истовремено је покушано да се овај податак добије од надлежних органа Републичког и Савезног министарства за саобраћај и везе. Различити извори су пружили и различите информације. Према подацима добијеним у радио-станицама, утврђено је да дозволу за рад поседују: „Београд 202”, „101”, „YU” радио, „Политика”, „Новости”, „Студио Б”, „Роџа”, „Пинк”, „С”, „Кошава”, „Вожд”, „Голф”, „ТДИ” и „Топ ФМ” (за последње три наглашено је да су њихове дозволе привременог карактера).

По принципу уговора о пословно-техничкој сарадњи са РТС-ом функционишу Радио „Накси”, „Академац”, „Индекс” и „Б-92”.

Без дозвола за рад су радио „Бон-тон”, станица која по изјавама власника има „начелну сагласност Републичког министарства за саобраћај и везе”, као и Радио „Пингвин”, станица која је на званичном конкурсџ добила дозволу за рад и фреквенцију са оснивачем и првим власником. Трансформација у којој су основна средства променила власника подразумевала је промену уређивачке и кадровске политике, али не и аутоматско право коришћења фреквенције коју је ранији власник добио конкуришући са својим програмским концептом.

Што се тиче званичних извора – Републичког министарства за саобраћај и везе, добијени су другачији подаци. Овај Владин орган у обавези је бијеналног расписивања конкурса за доделу фреквенција, што је испоштвано 1992. и 1994. године. Међутим, већ 1996. године, овај конкурс није расписан, а управо је тада почела нагла експанзија локалне радио-дифузије. Према њиховим подацима званичне дозволе за рад имају: „Београд 202”, „101”, „Политика”, „Студио Б”, „Кошава”, „Вожд”, Радио „С” и „Пингвин”. Остале станице делују илегално.

Овим методом истраживања добијене су опречне информације, што је чудно с обзиром на висок степен поверења који се очекује од оба консултована извора. Чињеница да се радио-станице које званично раде без дозволе не укидају, указује на само неке од аномалија које су већ укорењене на релацији закон – медији (радио-дифузија).

Финансирање

Заједнички именитељ за све локалне радио-станице на територији Београда кад је финансирање у питању, јесте да део средстава остварују комерцијалним путем, зависно од програмске и организационе концепције.

Што се тиче форми кроз које се спроводи пропагандно-персуазивна функција локалних радио-станица, издвајамо: изнајмљене/закупљене термине, гостовања у студију, репортаже, репортерска јављања-укључења, економско-пропагандне поруке, рекламе, спонзорисање програма, програмских блокова или делова програма – извештаја о временској прогнози, тачног времена.

Носилац иницијативног капитала за почетак рада једне локалне радио-станице је оснивач¹⁴ који обезбеђује сва неопходна средства. Креирајући програмску политику он преузима обавезе око њеног спровођења и одговорност за ефекте који настају овим деловањем.

Емитовање програма и њихово порекло продукције

Све локалне радио-станице које су обухваћене истраживањем настоје да припремане или преузете програмске садржаје реализују перманентним емитовањем од 00.00 до 24.00 часа. Највећи број станица, је у експерименталној фази програмског, организационог и техничког конституисања програме је емитовало у краћим дневним интервалима (примери: „Б-92”, „101”, „Бон-тон”), да би коначним конституисањем дошло до бројних проширења укључујући и она везана за време емитовања програма.

У продукционом смислу, највећи део емитованих садржаја ових радио-станица припада властитој продукцији. Изузеци се односе на програме који се реализују повременом или сталном разменом, као и оне који настају као резултат преузимања програма других радио-станица. Тако у програму Радија „Б-92” и Радио „Политике” уочавамо закупљене термине у којима се емитују информативне емисије: Вести Радио „Слободне Европе” („Б-92”), ВВС – Светски сервис („Б-92” и „Политика”), „Доба разума” („Б-92” и „Студио Б”). „Топ ФМ”, Радио „С”, и „Академац” преузимају од неколико минута до неколико сати сателитског програма, док се у програмима Радио „Новости”, током ноћног програма појављују забавно-рекреативни садржаји преузети из програма „YU” радија или програма неке друге радио-станице, чланице Заједнице радио-дифузних организација Србије – ЗРДОС.

---

¹⁴ Било да се ради о приватним лицима, фирмама, друштвеним или државним буџетским предузећима.

У комплексу анализе обима програма и карактера продукције, недвосмислено се намеће и питање квалитета. Да ли је исправније дуже експериментално емитовати програм у трајању од неколико сати, а тек по конституисању радио-станице и свих њених делова прећи на перманентно емитовање, или је боље започети са непрекидним емисионим деловањем и праксом дорађивати мањкавости? То је питање избора оснивача, власника и финансијера локалних радио-станица – њиховог доживљаја овог медија, реалних и хипотетичких могућности.

Функције програма локалних радио-станица

Анализу функција које карактеришу програме локалних радио-станица започели бисмо подсећањем на функције радија.

Радио као медиј масовних комуникација карактеришу:

– основне програмске функције – информативна, образовно/едукативна и забавно-рекреативна и

– изведене – сервисна/услужна, оријентациона, мобилизаторска, културно-уметничка, персуазивна/убеђивачка....¹⁵

Карактеристично за све локалне радио-станице на територији Београда када су у питању функције које су постављене пред њихов програм, јесте присуство забавно-рекреативне и економско-пропагандне функције.

Економско-пропагандна функција у најдиректнијој је вези с начином финансирања локалних радио-станица. Пропагандни садржаји који се емитују у програмима често су мале креативне вињете, продуциране у самој радио-станици или некој од постојећих маркетиншких агенција, са јасним циљем да обезбеде материјалну потпору за реализацију програма.

Забавно-рекреативна функција је уз пропагандну најзаступљенија. Презентационе форме ових садржаја најчешће су различити квизови, контакт емисије и програми, музичке емисије – топ листе, споменари, временови...

Програм сваке радио-станице у својој основи је информативан. Нова и непозната информација је све – од гласа спикера, исказа и најаве, до музичке нумере, намерно и спонтано произведеног шума. Према томе, сваки садржај који се чује из наших пријемних уређаја јесте информација, али не и информативни програм.

Међу основним мотивима оснивања локалних радио-станица јесте потреба за непосредним информисањем локалног становништва. Међутим, само 50-60% укупног броја идентификованих локалних ра-

---

¹⁵ Александар Кораћ и Зоран Поповић, *Делатности радија и телевизије*, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, Београд 1985.

дио-станица на територији Београда у својим програмима има извесне информативне садржаје. У свом информативно-комуникацијском посредовању локалне станице се опредељују првенствено за пласман информација из света и земље, да би тек у другом „слоју“ информативних емисија своје место нашле информације везане за локалне просторе. Примери оваквих емисија и програма су „Вести“, „Дневник“ и „Ноћник“ – Радија „Б-92“; „Телекс“, „Дневник“ и „Преглед дана“ – „Београда 202“, „Вести“ – Радио „Новости“ и „Политике“...

Констатација која из тога произлази јесте да је у програмима локалних радио-станица на територији Београда уопште запостављена информативна функција, а посебно она која се односи на информације *са* локалног и *за* локално подручје.

Музика као основно изражајно средство радија, конститутивни је елемент радио програма. Њене функције могу бити разнородне: информативна, образовна, најчешће забавно-рекреативна. Због тога музика и музички садржаји у програмима локалног радија својим местом и улогом допуњују укупно забавно-рекреативно деловање.

Сервисна функција, која спада у изведене функције, „дериват“ информативне, иманентна је за око 60% локалних станица истраживаног узорка. По карактеру сервисне информације делимо на: метеоролошки сервис (временски подаци, временска прогноза...), информације о тачном времену, комунални и тржишни сервис, сервисне информације из области културе...

Специјализоване емисије из домена културе и уметности, заједно са сервисним информацијама из ових области, заједнички остварују функцију културно-уметничког посредовања у око 50% станица, што бројчано износи десет.

Образовна функција, која се појавом телевизије сели на овај сродни електронски медиј, у знатно редукованом обиму остаје у програмима матичног радија. Код локалних радио-дифузних организација ова функција се јавља у занемарљивом обиму. Спорадични покушаји едукативног посредовања уочавају се у програмима „Београда 202“ и Радио „С“-а (емисије „Ходочашћа“ – „Београд 202“, путописне репортаже Радио „С“-а), станица које чујношћу надрастају оквире локалног и издижу се у ранг регионалног.

Музика у програмима локалног радија

У програмима радија музика игра доминантну улогу. Она је фактор који привлачи слушаоце или их мотивише на промену радио програма, чак и у случајевима када након „неадекватног“ музичког садржаја следи рубрика за коју су заинтересовани.

Квалитет музике која се емитује на локалним радио-станицама у Београду није еквивалентан квантитету. Музика је доминантан са-

држај програма ових станица, мада су чести случајеви емитовања садржаја ниског естетског и техничког нивоа. Питање музике коју ће емитовати једна радио-станица предмет је којим се баве првенствено оснивачи и власници станице, утврђујући програмску и музичку концепцију. Проблем настаје у ситуацији када су то људи малих знања и скромног образовања у области коју конципирају. По конституисању локалне радио-станице, музика постаје предмет бављења музичког уредника и сарадника за делове програма и емисије, и обично је подређена утврђеном концепту.

Радио-станице „Бон-тон” и „Пинк” су станице које емитују само фолк музику.¹⁶ Музички радио „101”, „Београд 202” и Радио „Новости” музичку боју креирају народном, забавном и уметничком музиком. Преостале радио-станице, њих 15, или 75%, емитују искључиво вокално-инструменталну забавну, домаћу и страну музику. Региструјемо различите врсте и жанрове (техно, денс, рејв, метал, хард рок...) који су функционално уклопљени у музичку слику радио-станице.

Посебно питање у анализи музике у програму локалног радија јесте питање квалитета музичких садржаја, доследности у спровођењу утврђене концепције, компетентности кадрова који врше избор музике, што захтева детаљне и стручне анализе.

Структура програма локалних радио-станица

Основни елементи радиофонског израза – говор, музика, шумови и тишина, у радио програмима су организовани у креативне, информацијско-комуникацијске целине – блокове, емисије, рубрике... С обзиром на укупан изглед програма једне радио-станице у пракси сусрећемо неколико типова његовог структурисања:

– *блок схема* подразумева програм који је подељен у блокове, аналогно добу дана у коме се емитују; овај критеријум условљава програмске садржаје, презентационе форме, аудиторијум коме се програм обраћа;

– *мозаичко-колажни* програми се одликују већим степеном слобде у смислу времена емитовања, садржаја и изражајних форми; најбоље одређење би било да су то програми у којима је заступљено од свега помало, што доводи до високог или ниског квалитета;

– *формат радио* настаје из програма блоковске и магацинске организације, понављањем успешно постављених структура, схематизовањем најслушанијих блокова и оптимализацијом односа појединачних програмских садржаја. У пракси представља највиши степен специјализације програма.¹⁷ Приступ формат радију подразумева ви-

¹⁶ На програму Радио „Пинка” заступљена је, у одређеној мери денс музика која се не може у потпуности подвести под фолк

¹⁷ Радослав Машић, *Условљености развоја организационог аспектија радија од техничко-технолошког нивоа*, магистарски рад, Факултет драмских уметности у Београду, Београд 1995.

сок степен детерминисаности, у смислу програмске концепције, циљева радио-станице и појединачних програма, аудиторijума (општег–потенцијалног). С обзиром да ове прерогативе, које су гаранција одређености, недовољно сусрећемо у пракси београдских локалних станица, јасно је да је тиме смањена могућност форматисања њихових програма.

Програми „Београда 202”, „101”, Радио „Новости”, па и „Студија Б” структурирани су по блок схеми. Диференцирани су првенствено према добу дана у коме се емитују – јутро, преподне, поподне, вече, ноћ. Из ове одреднице изводе се остале карактеристике програма. Радио програм својим садржајима прати дневни ритам слушалаца: музиком, презентационим формама, начином рада....

Структурисање програма по принципу мозаика-колажа најприсутнији је начин организације програма локалних радио-станица у Београду. Програме ове структуре сусрећемо у два варијетета:

- програме који су крајње разноврсни по формама, садржајима, функцијама, музици („Ју” радио, „Политика”, „Кошава”...) и
- програме који су састављени из музичких и економско-пропагандних сегмената („Топ ФМ”, „ТДИ”).

Када говоримо о структури програма анализирамо и однос говорних и музичких садржаја.

Стандардни однос говорних и музичких садржаја у радио програмима износи 30:70% или 40:60%, пошто се он показао као најоптималнији с аспекта слушаоачеве пажње и концентрације. Током истраживања он је идентификован код 5 радио-станица, 25% од укупног броја, и то су: Радио „С”, „Пингвин”, „Индекс”, „Београд 202” и „Б-92”. Код осталих локалних станица на територији Београда претежан однос говорних и музичких садржаја је 20:80%, што говори о супремацији музике у њиховим програмима, те великој одговорности аутора, музичких уредника и сарадника. У пракси, музика је важан чинилац популарности програма неке радио-станице.

Станице као што су „Топ ФМ”, „ТДИ” и „101”, спадају у ред апсолутно музичких пошто, уз музику, остали део програма, (што износи 10% или нешто још мање), испуњавају пропагандне поруке.

Циљне групе

Генерална карактеристика за све локалне радио-станице на територији Београда је недовољно прецизно дефинисање аудиторијума којем се обраћају и на који желе да остваре одређени ефекат. Најчешће истицана фраза у њиховим програмским схемама је да програмом покушавају да задовоље „потребе свих” или да је то програм „за све”, било да се као критеријум узима старосна доб слушалаца или њихов образовни ниво. Одређење да се програмски садржаји припремају и емитују „за све”, а при томе се не дефинише наведени појам, указује на недовољно бављење проблематиком аудиторијума од стране оснивача и уредништва локалних радио-станица.

Неке од станица, дефинишући слушачке групе којима је програм намењен, истичу одређење за припаднике омладинске популације – ученике, тинејџере, студенте, незапослене, младе.

Никакво или непрецизно дефинисање потенцијалне и стварне публике локалних радио-станица, индикатор је:

- стихијског формирања радио-станица,
- недовољно исцрпног дефинисања програма и његових циљева,
- неадекватне реализације и продукције програма и емисија,
- недовољне бриге за ефекте и могућности маркетиншког деловања.¹⁸

Кадрови

Битан фактор сваке продукције су субјекти. Анализа субјеката производње програма у локалним радио-станицама у Београду првенствено подразумева разговор о броју, карактеру, старосној доби и образовању кадрова који су ангажовани на припреми и реализацији радио емисија.

Стандардни број ангажованих у продукцији програма локалних радио-станица, износи од 20 до 40 сталних и хонорарних сарадника. Нешто већи број, између 50 и 100, учачамо код „Београда 202”, „101”, „Студија Б”, Радио „С”-а, станица које имају богатију традицију и припадају категорији локалних станица у транзицији ка регионалним.

По статусу, кадрови укључени у продукцију локалних програма могу бити стално запослени, стални и повремено хонорарни сарадници. Њихов однос се не може сврстати у неке стандарде пошто варира од станице до станице и одређен је финансијским могућностима станице. У највећем броју случајева, ангажовани кадрови су млађе особе,

¹⁸ Примереним дефинисањем аудиторијума којем се обраћамо, практично дајемо информације потенцијалним комитентима у сфери оглашавања ко су будући купци њихових производа. Проверу компатибилности циљаног и реалног аудиторијума дају накнадна, периодична истраживања.

у од 15 до 25 година, углавном средњег стручног образовања, у статусу студената, свршених средњошколаца, незапослених.

Студијски простори

Студији су простори у којима се обавља комплетна техничка припрема за емитовање програма.

Према намени, студијски простори локалних радио-станица деле се на просторе за продукцију, производњу програма и његову репродукцију – емитовање. У том смислу технички минимум за емисионо деловање локалне радио-станице подразумевао би два студија, двојаког карактера. Најједноставније облике емитовања програма могуће је извести и са само једним студијом, мада је постављени стандард од два, гаранција виших креативно-техничких домета.

Све радио-станице обухваћене истраживањем поседују минимум од два студија, с тим што се у случајевима „Политике”, „Београда 202” ..., појављује и већи број студија, за случајеве ванредних потреба.

Студијски простори су опремљени професионалном и полупрофесионалном опремом, која гарантује задовољавајући квалитет емитовања.

ЗАКЉУЧАК

Феномен локалног радија није непознат на нашим просторима. Његова експанзија је карактеристична за период након Другог светског рата. Међутим, феномен деведесетих година јесте озбиљна ескалација локалне радио-дифузије и све присутнији феномен приватног радија. У условима конкурентне привреде, потребе за комуникацијом су веће него у стагнирајућој. Радио-дифузија се афирмише као значајни друштвени механизам. Плурализам из политичког живота продире у сферу привреде кроз изражену приватизацију. Овакви друштвени трендови остварују снажан рефлекс на сферу медија, импликујући процес дерегулације у свим областима живота, посебно у сфери радио-дифузије. У овој области он подразумева повећање доступности медија – како у општем програмском, тако и у техничком смислу. Нови модел радија недвосмислено је стављен у функцију политике, капитала и потрошача. Бројне, и прекобројне, локалне радио-дифузне организације као иманентни задатак имају да радио приближе индивидуама и групама, и задовоље њихове потребе.

Локалне радио-станице на територији Београда квантитетом прате дефинисане тенденције. Њихов број, нажалост, није реципрочан квалитету програма. Механизми њиховог настанка и нестанка, нормативно-правна регулатива њихове основне делатности – продукције

и дифузије програма, само су неки од фактора који указују на лоше дефинисан положај ових медијских кућа.

Истраживање које је изведено, требало би да доведе до свести артикулације сазнања о нужности прецизнијег и стручнијег моделовања програма локалних радио-станица и њихове делатности уопште.

Литература

- Енценсбергер, Ханс Магнус, *Немачка, Немачка између осјалоџ*, БИГЗ, Београд 1980.
- Кораћ А. и Поповић З., *Делатности радија и телевизије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1985.
- Маклуан, Маршал: *Познавање ошћила-човекових ѿродужетјака*, Прo-света, Београд 1971.
- Маричић, Никола, *Профили радија*, Радио Београд, Београд 1994.
- Машић, Радослав, *Условљености развоја орјанизационих асјектја од ѿтехничко-ѿтехнолошкоџ нивоа*, Магистарски рад на Факултету драмских уметности у Београду, Београд 1995.
- Robert McLeish: *Radio Production*, Focal Press, Boston 1994.
- Асјектји радија* (зборник), Свјетлост, Сарајево 1978.

Mirjana Nikolić

CONTEMPORARY LOCAL RADIO IN BELGRADE

Summary

The sudden of the communications channels in the world during recent years, reflected thoroughly on the situation the medium in Serbia, especial in Belgrade, where on the informative-communication plan deccording to its explosion. Local radio took a dominant place.

Transforming from the model of a government, self-menaging and one-channel mass medium, into a concept of an independent, impartial and market orientated organ, local radio partly freed from the phenomena of ideologisations, sterility and totalitarianism.

Local radio-diffusion in Belgrade can adopt faster to the new social-economic relations whwrw maxima VOX POPULI, will turn into the right of all citizens to create general attitudes and information, to be an electronic forum not a formless mass of audience in that dialectic connection with a society, local station should alter its surrounding during which the listeners will be the subject that creates social reality.

Local radio program must be adapted to new condition base on redefinitioned model of information that will spread a constant hunger for contents, besides local to other areas, much music and entertainment. New philosophy of local radio in Belgrade and for all, demands further democratization, desideologisation and owner-transformation which is embryo of new powerful and high quality network.